

De gelukkige klas van Theo Thijssen (1879-1943)

Peter-Paul de Baar

De gelukkige klas: zo noemde Theo Thijssen in 1926 na veel wikken en wegen de boek-editie van zijn tweede roman over Meester Staal, een dagboekschrijvende onderwijzer in het Amsterdam van kort na 1900. Die roman staat dit najaar centraal in de campagne Nederland leest: het boek wordt dan gratis uitgedeeld aan honderdduizenden bibliotheekleden - en ditmaal ook nog eens aan honderdduizenden scholieren. Wie was die Thijssen? Wat is dat voor een boek? En hoeveel herkenning biedt het de hedendaagse groepsleerkracht?

In de kelder en op de bovenverdiepingen woonden nóg zeven gezinnen

Officieel heette hij Theodorus Johannes Thijssen, maar thuis werd hij zijn leven lang Do genoemd: dat chiquere Theo reserveerde hij voor zijn romanomslagen en brochures. Op 16 juni 1879 werd hij geboren als eerste kind van Sam Thijssen, schoenmaker, en Alida Thijssen-Fieggen, die tot haar huwelijk, het jaar tevoren, dienstbode was geweest. De wieg stond in de piepkleine benedenwoning achter de schoenwinkel en werkplaats van vader Thijssen, Eerste Leliedwarsstraat 16 – nu het Theo Thijssen Museum. In de kelder en op de bovenverdiepingen woonden nóg zeven gezinnen. De Jordaan was eind negentiende eeuw dan ook het dichtstbevolkte en armste stukje Amsterdam. Als kleine middenstander had vader Thijssen het voor Jordaanbegrippen zo slecht nog niet, maar daarop liet hij zich niet voorstaan: hij was sympathisant van de opkomende socialistische beweging. Zijn oudste zoon daarentegen, die als kind over weinig zelfverworven zekerheden beschikte, hechtte nog zeer aan het onderscheid tussen zijn eigen ‘fatsoenlijke’ stand en de ordinaire ‘klompjeskinderen’.¹ Dat had hij gemeen met zijn latere romanfiguur Kees Bakels, titelheld van *Kees de jongen*, die op de lagere school een paar woorden Frans had geleerd en zijn best deed Franse toeristen naar het pas gebouwde Rijksmuseum te gidsen. Later blikte Thijssen met inlevende zelfspot op dat jeugdig standsbewustzijn terug.²

De relatieve welstand van het gezin bleek trouwens uiterst kwetsbaar. Eind 1890 overleed Sam Thijssen op 37-jarige leeftijd aan tuberculose. Zijn weduwe Aal Thijssen-Fieggen, 32 jaar, bleef achter met zes kinderen. Zij verhuisde met haar hele span naar de Brouwersgracht, waar ze een kruidenierszaakje begon. De oudste jongens, Do en Henk, hielpen vóór en na schooltijd stevig mee. Anders dan zijn alter ego Kees, hoefde Do zijn school echter niet voortijdig af te breken. Hij mocht ‘doorleren’. Aangespoord door zijn hoofdonderwijzer, doorstond hij het zeer zware toelatingsexamen voor de Rijkskweekschool in Haarlem. En zijn moeder

accepteerde dapper dat zij hem een paar jaar als medekostwinner zou missen. Die gerenommeerde kweekschool, bijgenaamd De Bak, bezocht hij van zijn vijftiende tot zijn negentiende jaar (1894-1898). Het waren vormende jaren, in en buiten het klaslokaal. Als derdeklasser werd hij hoofdredacteur van het sinds één jaar bestaande leerlingenblad *Baknieuws*. Hij maakte er pijsnel een landelijk kwekelingenblad van. De Haarlemse kweekschooldirecteur P.H. van der Ley beschouwde het blad als subversief en verbood het.³

Daarop droeg Thijssen het hoofdredacteurschap zogenaamd over aan een leerling van de gemeentelijke kweekschool te Amsterdam; zijn artikelen verschenen sindsdien onder diverse schuilnamen.⁴

Voorlezen onder suizende gaslampen In 1898 keerde Thijssen in het bezit van een onderwijsakte terug naar Amsterdam. Dat najaar kreeg hij zijn eerste betrekking op een school in Amsterdam-Oost; in dat stadsdeel vond hij ook zijn volgende onderwijsbanen. Het langst werkte hij op een ‘kosteloze’ openbare school – een school zonder schoolgeld, bestemd voor kinderen uit arbeidersgezinnen – aan de rand van het Oosterpark; dat is ook het herkenbare decor van zijn latere romans *Schoolland* en *De gelukkige klas*. Hij was een vaderlijke meester die sfeer wist te scheppen, verhaalde oud-leerlinge Jet Bohlmeijer-Heitlager: ‘Op vrijdagmiddag, dan ging hij ons voorlezen uit zijn boek: *Jongensdagen*. In die banken zaten we bij elkaar en dan hoorde je die lampen suizen, die gaslampen, die hoor ik nóg suizen.’⁵ En meester Thijssen ging zijn eigen gang, wist in 1988 oud-leerlinge G. van Balen-van der Laar nog goed: ‘‘t Was een enige man, hoor! Als ‘t nou heel mooi weer was dan ging-ie gewoon met de klas wandelen, hoor. En waar hij zich ook niets van aantrok, dat waren schoolopzieners, en het lesrooster hield-ie zich ook niet aan.’⁶ Het schrijven kon hij intussen niet meer laten. Na enige bijdragen

Theo Thijssen, 1902

A black and white portrait of Theo Thijssen, a man with a mustache, wearing a suit and tie, looking slightly to the right. The portrait is set against a dark background.

Thijssen gruwde van opgelegde schema's en lesroosters

UITSLAG		
van het examen voor de akte, bedoeld in art. 36 onder a der wet op het lager onderwijs.		
Afgelopen te AMSTERDAM op 23 April 1898 door Hendrus Thijssen		
V A R E N	T I T A L A U	A A N M E R K I N G E N
Lezen	5	Goed
Schrijven	6	Goed
Nederlandsche taal	9	Langsd
Vaardigheid v. uitspraak v. uitspraak	3	Goed
Rekenen	5	Langsd
Aardrijkskunde	6	Goed
Geschiedenis	7	Goed
Kennis der natuur	7	Goed
Zang	6	Goed
Handwerken	8	Goed
Onderwijs en opvoeding	8	Goed
Nuttige handwerken		
Vrije en ontbreken		

Cijferlijst van het examen van Thijssen, Rijkskweekschool te Haarlem, 1898

(vooral kinderboekbesprekingen) in *School en Leven* van de bekende onderwijzer en onderwijsvernieuwer Jan Ligthart, richtte hij in 1905 met kweekschoolvriend Piet Bol een eigen blad op: *De Nieuwe School. Tijdschrift voor Practische Paedagogiek* (1905-1917). Daarin ageerden ze vooral tegen de ‘papieren pedagogiek’ van de steriele lesmethodes, en vóór meer waardering en maximale autonomie voor de gewone klassenonderwijzer. ‘Niet de letters van den man aan de schrijftafel maar de daden van den man voor de klasse zijn paedagogiek.’ ⁷ Binnen de eigen klas was de onderwijzer volgens Thijssen en Bol de grootste pedagogische autoriteit. Hij kende beter dan wie ook het karakter en de sociale omstandigheden van zijn leerlingen en hij wist wat hijzélf wel en niet kon: ‘De paedagogiek wordt bepaald door het gemiddelde van de klasse en de persoonlijkheid van de onderwijzer. De onderwijzer met sterke individuele eigenaardigheden heeft dus aan de normaal-psychologische paedagogiek niets. De man moet werken bij intuïtie, dat wil zeggen

Thijssen luidt de bel in het Troelstra-oord, een vakantie- en studiooord voor arbeiders, 1928

het juiste weten te treffen, doordat hij de kinderen beoordeelt naar z'n eigen individualiteit – en doordat de ervaring in de klasse hem zegt, wanneer hij mistast.’ ⁸ Thijssen gruwde van opgelegde schema’s en lesroosters: ‘een wanproduct uit het diepst van de hel.’ ⁹ Als model van hoe het niet moest, presenteerde hij de krampachtig ordehoudende beginnende onderwijzer Barend Wels, steeds bezig met het halen van aktes om aan het onderwijs geven op de lagere school te kunnen ontsnappen. Hij was de titelfiguur van het in 1906-1907 geschreven feuilleton. *Barend Wels* verscheen als Thijssens eerste roman in 1908 in boekvorm bij uitgever C.A.J. van Dishoeck te Bussum, die Thijssens vaste uitgever zou blijven. Thijssen bekritiseerde in *De Nieuwe School* bovendien sarcastisch allerlei nieuwe kinderboeken, die hij veel te moralistisch en te slecht geschreven vond. Een gepikeerde schrijver daagde hem uit het dan zelf beter te doen en daaruit ontstond zijn enige kinderboek

Thijssen is vaak raak getypeerd als ‘de schrijvende onderwijzer’

Jongensdagen (1909; met illustraties van Jan Sluijters), waarin hij veel eigen herinneringen uit zijn Brouwersgrachtijd verwerkte. Negen van Thijssens kritische artikelen over taal- en literatuuronderwijs werden in 1911 gebundeld in *Taal en schoolmeester*. Los van *De Nieuwe School*, maar voortbouwend op de daarin geformuleerde ideeën, publiceerde hij – ten dele samen met Jan Soederhuijzen, collega op school no. 104 – drie rekenboekjes: *Cijfers* (1913), *Sommenboek voor de volksschool* (1914) en *Cijferboek voor de volksschool* (1915).

Naar de Onderwijzersbond Op de school aan het Hortusplantsoen waar Thijssen kort na 1900 even werkte, had hij handwerkonderwijzeres Jo Zeegerman ontmoet. Zij haalde hem binnen bij de Amsterdamsche Onderwijzers-Tooneelvereniging. In 1906 trouwden ze en in 1908 baarde Jo hun eerste kind: Theo junior. Een half jaar later stierf de jonge moeder aan longontsteking. Een collega en vriendin van Jo, Geertje Dade, ontfermde zich over de jonge weduwnaar. In 1909 vroeg Thijssen haar ten huwelijk en daaruit kwamen nog drie kinderen voort: Joop (1910), Henk (1912) en Geertje (1914). Het gezin woonde in de Transvaalbuurt, een nieuwe arbeidersbuurt.

Al vrij kort nadat hij zijn eerste onderwijsbaan had gekregen, meldde Theo Thijssen zich aan bij de voorheen uiterst bedaalde Bond van Nederlandsche Onderwijzers (BvNO), waarbinnen de socialisten juist in die tijd aan invloed wonnen. Thijssen stond sympathiek tegenover dat socialisme, maar toch sloot hij zich pas na 1909 bij de Sociaal-Democratische arbeiderspartij (SDAP) aan, omdat de felle richtingenstrijd tussen links en minder links in de partij hem afstootte. Hij hield zijn leven lang een grondige hekel aan dogmatisme en sektarisme. Het pragmatischer bondswerk beviel hem beter en dan vooral als hij zich in geschrifte mocht uiten. In 1915 werd hij redacteur van het bondsblad *De Bode*. In 1921 droeg de Amsterdamse afdeling van de BvNO Thijssen met succes voor als lid van het hoofdbestuur en tevens bezoldigd redacteur van de bondsbladen. Hij werd verkozen en zei, na bijna een kwart eeuw, met weemoed het onderwijzerschap vaarwel. In het hoofdbestuur kreeg hij de functie van tweede secretaris.

Van feuilleton tot roman Als bondsbestuurder redigeerde Thijssen naast *De Bode* ook het nieuwe pedagogische weekblad *School en Huis* (1921-1929), bedoeld om ouders van leerlingen te interesseren voor de school en te doordringen van het nut van de onderwijzersbond. Omdat ook *School en Huis* niet zonder feuilleton kon, werkte Thijssen een aantal losse schetsjes uit die eerder verschenen waren in *De Nieuwe School* over de belevenissen en fantasieën van een schoenmakerszoon uit de Jordaan. Hij maakte er een doorlopend verhaal van, dat van 1921 tot 1922 in *School en Huis* verscheen en in 1923 werd uitgegeven als *Kees de jongen*. In een brief aan Henk van Laar, kopstuk van de Arbeiders Jeugd-Centrale (AJC) en VARA-radiospreker, legde Thijssen in 1937 uit dat hij – hoe bijzonder Kees zelf ook hoopte te zijn – geen portret wilde schetsen van ‘één speciaal eigenaardig, interessant jochie’, maar iets al-gemeners. ‘Een stuk jongenspsychologie. Want eigenlijk droomt iedere jongen er wel van als niet zó maar een jongen ontdekt te worden!’ ¹⁰

Thijssen is vaak raak getypeerd als ‘de schrijvende onderwijzer’, want het onderwijs liep als een rode draad door zijn hele leven. Maar strikt genomen kwamen de meeste van zijn romans toch pas tot stand nadat hij het onderwijs vaarwel had gezegd en in bondsdienst was getreden. En bijna allemaal verschenen ze eerst als feuilleton. *Kees de jongen* had bovendien een lange voorgeschiedenis. ‘Toen het boek uitkwam,’ zei Thijssen in 1929 in een interview, ‘schreven de recensies dat [het] nu eens een boek was “aus einem Gusz”. Ze wisten natuurlijk niet dat ik er al in 1908 en 1909 fragmentarisch aan gewerkt had, dat het daarna twaalf jaar had stilgelegen en dat ik er, in zekere zin noodgedwongen, omdat ik kopij nodig had voor het Ouderblad, eindelijk weer aan begon met elke week een stuk voor het feuilleton. Elke week, anderhalf jaar lang. En de stukken waren afgemeten. Ik schreef zelden meer dan direct nodig was. Het is zelfs wel gebeurd dat ik op de zetterij kwam en dat de drukker me zei: “Er was zó’n stuk (hij wees met duim en wijsvinger) te kort.” Dat schreef ik er dan maar gauw bij, met een potloodje. Dat noemen ze dan: “aus einem Gusz”!’ ¹¹

Thijssen stond sympathiek tegenover dat socialisme

Sceptisch over Montessori In september 1923 begon Thijssen in *School en Huis* een nieuw vervolgverhaal: 'Schoolland', in de jaargang 1923-1924 gevolgd door 'Schoolland II'. Dit dagboek van meester Staal, een sterk op Thijssen gelijkende onderwijzer op een volksschool in Amsterdam-Oost, verscheen in 1925 en 1926 in boekvorm onder de titels *Schoolland* en *De gelukkige klas*. Maar daarover straks meer.

Het grijze kind (1927), ook eerst als feuilleton verschenen, vond Thijssen zelf zijn beste boek, misschien wel omdat hij zich in deze roman het meest losmaakte van zijn autobiografische stof en de fantasie de vrije teugel liet. Hoofdpersoon Hendricus van der Stadt, een Amsterdams accountantszoon, heeft meerdere levens achter de rug, en doorziet daardoor feilloos de hypocrisie en het misplaatste standsgevoel van de volwassenen. Dat was een literaire truc, maar tot zijn grote vermaak kreeg Thijssen fanmail van heel wat gelovigen in reïncarnatie. In 1932 volgde *Het taaie ongerief*, een tragikomische roman over kledingleed, weer met veel autobiografische trekjes.

Van 1921 tot 1925 maakte Thijssen deel uit van de Onderwijscommissie van de SDAP. Thijssens parapadeaardjes herkennen we in het pleidooi van de partij naar 'een onderwijsstelsel, waarin elke leerling, onafhankelijk van de maatschappelijke positie zijner ouders, die ontwikkeling en opleiding ontvangt welke overeenkomt met zijn neiging en zijn begaafdheid.' Over datzelfde thema hield hij in 1926 een inleiding op het congres van het Nederlandsch Verbond van Vakvereniging (NVV; voorloper van de FNV) in Utrecht. Hij pleitte daarin onder meer voor verlenging van de leerplichtige leeftijd: kinderen moesten niet minimaal tot hun twaalfde, maar zeker tot hun veertiende verjaardag op school blijven! Tot die leeftijd moesten alle kinderen bovendien eenzelfde opleiding krijgen, 'omdat pas na de veertienjarige leeftijd genoegzame gegevens voor de keuze van de vakopleiding of beroepsrichting aanwezig zijn.' ¹²

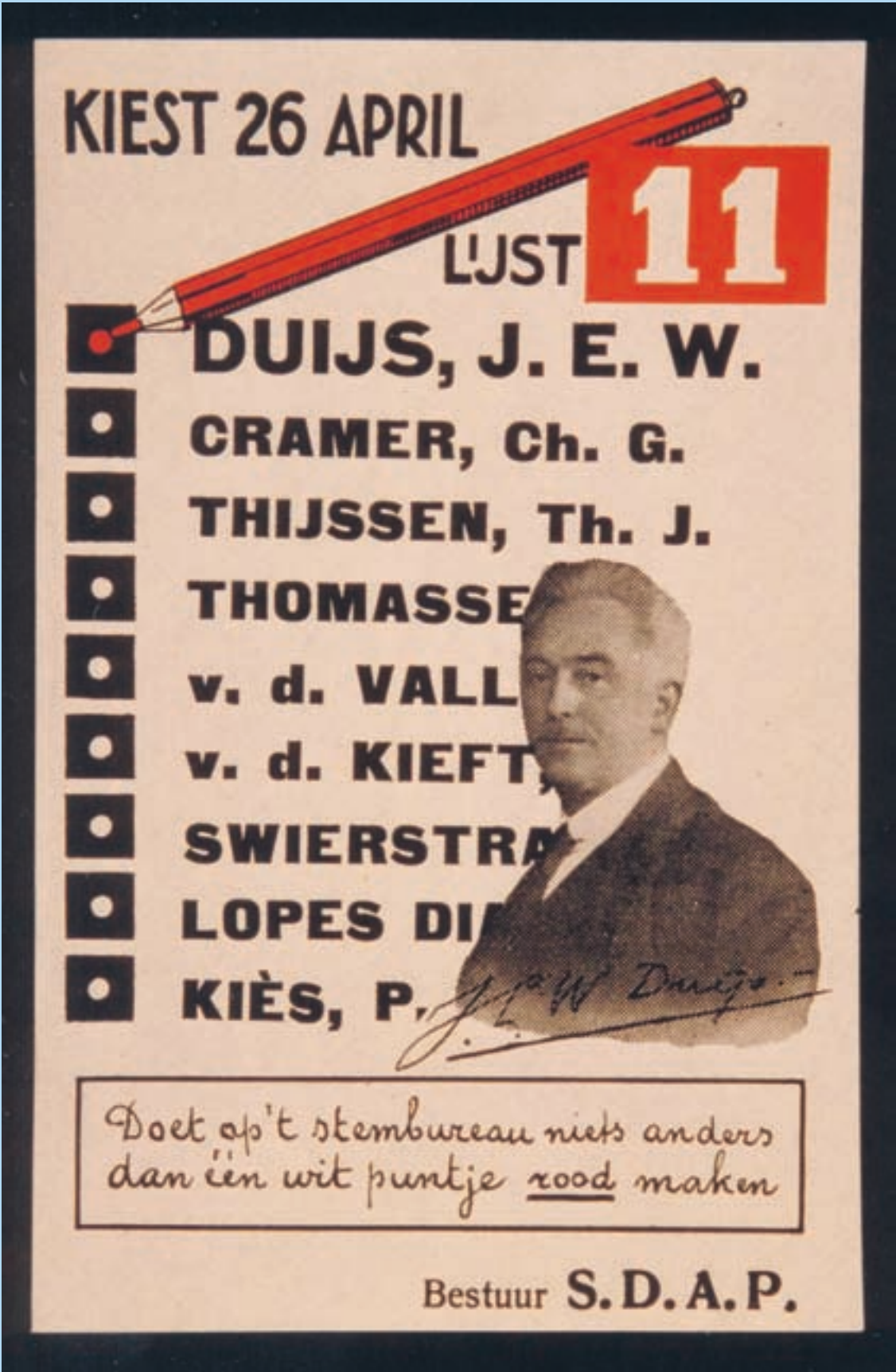
In speciale commissies van de SDAP en zijn eigen vakbond boog Thijssen zich in de jaren twintig ook over het vraagstuk van de schoolhervorming, met name de waarde van het Montessori- en Daltonsysteem. Hij toonde zich tamelijk sceptisch. Wat die hervormers als nieuwigheid presenteerden, meer aandacht voor de individualiteit van de leerling, bracht iedere onderwijzer die een

knip voor zijn neus waard was zonder al die bombasterij al lang in praktijk, meende Thijssen. Bovendien waardeerde hij, zonder het heilig te verklaren, het klassikale onderwijs als middel tot socialisatie van de leerlingen - een thema dat hij literair vormgaf in *De gelukkige klas*. ¹³

Intussen werd de geestdriftige autoriteiten-onmaskeraar van weleer steeds meer zelf gezien als een man van gezag, in ieder geval een van de bekendste onderwijsmensen in Nederland en, met zijn flegmatieke humor, een graag geziene gast op pedagogische congressen. Een onderwijshervormer kan hij al met al nauwelijks genoemd worden, maar wel heeft hij, zowel als vakbondsmen/politicus als literator, geweldig bijgedragen aan de emancipatie van de 'gewone' onderwijzers en hun beroepsgroep, vooral door versterking van hun zelfbewustzijn en verhoging van hun prestige.

In de politiek Vanuit de vakbeweging kwam Thijssen, intussen bevorderd tot bondssecretaris, in de politiek terecht. In 1933 werd hij voor de SDAP lid van de Tweede Kamer, als onderwijsspecialist. In 1935 werd hij bovendien in de Amsterdamse gemeenteraad gekozen. In beide organen fulmineerde hij tegen de bezuinigingen op het onderwijs van de opeenvolgende kabinetten-Colijn. Die hadden geleid tot bomvolle schoolklassen, en de schandelijk slechte betaling van de onderwijzers, met als treurig dieptepunt de 'kwekeling-met-akte'. Maar in de Kamer pleitte hij óók voor spellingsvereenvoudiging, de invoering van het Esperanto als keuzevak op de kweekscholen en de afschaffing van de omzetbelasting op boeken. In de raad maakte hij zich sterk voor handhaving van de subsidie voor de Sinterklaasviering op openbare scholen en sprak er schande van dat kinderen met ouders 'in de steun' naar school werden gestuurd op klompen, die de gierige gemeente als ondersteuning in natura ter beschikking stelde. 'Dat beteekent een uitbazuinen tegenover de gehele wereld: dit kind draagt schoeisel dat zijn vader en moeder niet betalen kunnen en dat het krijgt van de gemeente! Dit is in de twintigste eeuw voor het kind een meedogenloze pijniging.' ¹⁴ We herkennen moeiteloos de schrijver van *Het taaie ongerief*, de roman waarvan schaamte voor 'verkeerde' kleding het thema is.

Een raspoliticus lijkt hij intussen niet geweest te zijn. Zoals SDAP-geschiedschrijver Willem Vliegen

Verkiezingsaffiche van de SDAP bij de Verkiezingen voor de Tweede Kamer, 1933

Een graag geziene gast op pedagogische congressen

Theo Thijssen (zittend links) met zijn vrienden na het behalen van zijn onderwijzersakte, 1898

in 1938 opmerkte: ‘Hoewel nu al een aantal jaren midden in de politieke arena geplaatst, is Thijssen toch vooral de onderwijzer gebleven. Men zou hem ervan kunnen verdenken, dat hij voor de andere bemoeiingen die het politieke leven meebrengt, slechts matige belangstelling koestert. Zoodra echter komen er onderwijsbelangen aan de orde, of zijn atleten-figuur verheft zich - Thijssen is het langste Kamerlid - en zijn geest gaat speuren of zijn zoo geliefde school en het nog meer geliefde volkskind ook soms eenig gevaar kan dreigen.’¹⁵

Van schrijven kwam intussen weinig meer. Het vakbondswerk en de politiek namen hem volledig in beslag - en onder rechtse kabinetten van Colijn was dat doorgaans vechten tegen de bierkaai. In december 1939 werd Thijssen, 60 jaar oud, volgens de NVV-regels gepensioneerd als bondsbestuurder. Aan zijn politieke loopbaan kwam abrupt een eind na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Prompt nam hij de pen weer op. Tussen

oktober 1940 en februari 1941 schreef hij zijn jeugdherinneringen, die onder de titel *In de ochtend van het leven* werden gepubliceerd. Als ex-vakbondsbestuurder werd hij na de Februaristaking in 1941 door de Duitsers gearresteerd. Hij zat anderhalve maand vast in het Huis van Bewaring aan de Amstelveenseweg. Na zijn vrijlating nam hij zich voor om een roman te schrijven over de lotgevallen van een joods gezin, maar verder dan acht velle-tjes met aantekeningen is dit plan niet gekomen. In de winter van 1943 werd hij getroffen door een acute longontsteking, gevolgd door een hartinfarct en een hersenbloeding. Hij overleed op 23 december 1943.¹⁶

De gelukkige klas *De gelukkige klas*, uit 1926, is als zelfstandige roman te lezen, maar is eigenlijk het vervolg op *Schoolland*. Beide boeken zijn een doorlopend verhaal, geschreven als het dagboek van meester Staal, onderwijzer op een Amsterdamse volksschool.

En eigenlijk hoort Thijssens eersteling *Barend Wels* (1908) er thematisch ook bij, ook al heeft dat boek een andere hoofdpersoon en een andere toon. Toen die drie romans in 1941 samen werden uitgegeven, legde Thijssen dat onderling verband uit: ‘Alle drie beschrijven het leven, en wel voornamelijk het beroepsleven, van de volks-school-onderwijzer; hun verschil ligt eigenlijk alleen in het stadium van de verhouding tussen onderwijzer en klas, dat ik koos. In *Barend Wels* trachtte ik te beschrijven de worsteling van de nog niet gerijpte persoonlijkheid met een klas, en de slotzin van het boek luidt: ‘Toen kon Barend Wels onderwijzer worden.’ In *Schoolland* is de hoofdfiguur onderwijzer geworden, dat wil zeggen, zijn schoolwerk is een wezenlijk bestanddeel van zijn leven; en ik trachtte te beschrijven, hoe zulk een onderwijzer met zijn klas samengroeit tot een eenheid. In *De gelukkige klas* is die eenheid bereikt, en kon de beschrijving van het beroepsleven stijgen tot een hymne op het onderwijzerschap. Kón zij stijgen; of zij het werkelijk deed, is niet aan mij om te beslissen.’¹⁷ Mede door de dagboekvorm is het voor de leerkracht

van nu niet moeilijk zich in te leven in meester Staal. Hij is geen superheld: geregeld heeft hij het gevoel zijn greep op de klas even kwijt te zijn. Op andere momenten komt hij zijn eigen ideaalbeeld weer aardig nabij: ‘strooien met stukjes geluk’, alle leerlingen hun kans geven, ongeacht hun afkomst, ze vertrouwen geven in eigen kunnen en de klas tot een warme, solidaire eenheid smeden. Tegen de klippen op, dat wel: bedillerige school-opzieners, bazige schoolhoofden, bezuinigingen en sociale ellende in de gezinnen van zijn leerlingen, maar hij doet zijn best en er zijn ook momenten van euforie, zoals het ontroerend beschreven uitstapje naar Artis. Meester Staal houdt niet van flauwekul: de tafels van vermenigvuldiging moeten er worden ingestampt en goed spellen is van groot belang. Maar, verzucht hij aan het slot: ‘M’n heerlijke, lieve, lastige stel, ik weet eigenlijk maar één ding: de jaar of wat dat ik jullie heb en dat jullie mij hebben, behoren wij enkel maar een gelukkige klas te zijn. En de rest is nonsens hoor, al zal ik dat jullie nooit zeggen.’¹⁸

Noten

- 1 Grootendorst, 1978, 7-8.
- 2 Thijssen, 1996, 48.
- 3 Branger, 1995, 51-77.
- 4 Grootendorst, 1984, 6; Branger, 1995, 72.
- 5 Interview auteur met J. Bohlmeijer-Heitlager, 1995.
- 6 Interview auteur met J. van Balen-van der Laar, 1988.
- 7 *De Nieuwe School*, 1 (1), 1.
- 8 *De Nieuwe School*, 1 (4), 106.
- 9 Van Hilvoorde, 2003, 35.
- 10 De Baar & Grootendorst, 1988, 18.
- 11 Grootendorst, 1984, 3.
- 12 Thijssen, 1926, 2.
- 13 *Rapport van de Onderwijscommissie*, 1925, passim; *Rapport 'Nieuwe onderwijsdenkbeelden'*, 1930, passim.
- 14 *Gemeenteblad* 1937, 1400 e.v.
- 15 Vliegen, 1938, 520.
- 16 Grootendorst, 1978, 25-26.
- 17 Thijssen, 1941, VII-VIII.
- 18 *Ibid.*, 542.

Literatuur

- Baar, P.P. de & Rob Grootendorst** (1988). Theo Thijssen over Kees de Jongen. *Het oog in 't zeil*. 6 (2), 16-19.
- Branger, J.D.C.** (1995). *Twee eeuwen voor de klas. Lerarenopleiding basisonderwijs Haarlem. Verleden-heden-toekomst*. Haarlem: De Vrieseboch.
- Gemeenteblad van Amsterdam* (1858-2000).
- Grootendorst, R.** (1976). Theo Thijssen. *De Engelbewaarder, kwartaalschrift van de Stichting Vrienden van het Amsterdamsch Literair Café De Engelbewaarder* 1(4), 5-40.
- Grootendorst, R.** (1978). De laatste jaren van Theo Thijssen. In: *Engelbewaarder winterboek*, Amsterdam, 25-59.

- Grootendorst, R.** (1984), Twee interviews met Theo Thijssen. In: *Het Oog in 't Zeil*, 2 (7), 1-8.
- Hilvoorde, I. van** (2002). *Grenswachters in de pedagogiek. Demarcatie en disciplinevorming in de ontwikkeling van de Nederlandse academische pedagogiek* (1900-1975). Amsterdam: HB uitgevers.
- Hoen, W. 't** (1996). Theo Thijssen. *Een beeld van zijn leven*. Amsterdam : Lubberhuizen.
- Karsten, S.** (1986). *Op het breukvlak van opvoeding en politiek. Een studie naar socialistische volks-onderwijzers rond de eeuwswisseling*. Amsterdam: SUA.
- De Nieuwe School. Tijdschrift voor practische paedagogiek* (1905-1917).
- Rapport 'Nieuwe onderwijsdenkbeelden'. Uitgebr. door de komm. der 'nieuwe onderwijsdenkbeelden', ingesteld door de afdeling Amsterdam, B.v.N.O.* (1930). Amsterdam: Bond van Nederlandsche Onderwijzers.
- Rapport van de Onderwijscommissie, ingesteld door de SDAP* (1925). Amsterdam: Ontwikkeling
- Thijssen, T.J.** (1926). *De moderne arbeidersbeweging en het volks-onderwijs. Rede op het N.V.V.-kongres 21 Oktober 1926*. Amsterdam: Ned. Verbond van Vakverenigingen.
- Thijssen, T.** (1941). *Barend Wels. Schoolland. De gelukkige klas. Jubileumuitgave*. Amsterdam: De Volharding.
- Thijssen, T.** (8ste druk, 1996; oorspr. 1941), *In de ochtend van het leven*. Amsterdam: Querido.
- Vliegen, W.H.** (1938). *Die onze kracht ontwaken deed, Geschiedenis der sociaaldemocratische arbeiderspartij in Nederland gedurende de eerste 25 jaren van haar bestaan*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Voorzijde omslag *De examen-idioot*, 1929

DE EXAMEN-IDIOOT

Op een van de boekenplanken achter glas in de mooie vergaderkamer van het Nationaal Onderwijsmuseum staat een aan de randen vergeelde brochure uit de bibliotheek van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. Grasduinen in deze door het ministerie overgedragen bibliotheek lijkt saai: dikke boeken, donkere kaffen, brochures en vooral veel goud op snee. Het museumstuk *De examen-idioot* zou een onopvallende brochure van dertien in een dozijn zijn, als de voorkant niet gesierd was met een tekening van een waanzinnig uit de ogen kijkend manshoofd met een ronde bril, vleermuisachtige oren en boven de wenkbrauwen duivelshorentjes. De strik onder het hoofd en de 'vadermoordenaar', een gesteven boordhemd waarvan de punten omhoog steken, versterken

de associatie met een duivelsfiguur. Aan weerszijden knielen een jongen en een meisje, het hoofd triest naar beneden gericht, de handen achter op de rug vastgebonden. Zo'n afbeelding trekt meteen de aandacht. Waarover gaat *De examen-idioot*? De titelpagina vermeldt dat de tekst een overdruk is uit *De Bode*, sinds 1889 het orgaan van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers, gedrukt bij Bondsdrukkerij De Volharding te Amsterdam. De ondertitel verklaart waar dit in 1929 gedrukte pamflet tegen gericht was: de kinderexamens van 1928. Wat betreft de toelating tot de middelbare scholen, gaf een Koninklijke Besluit van dat jaar het recht - niet de plicht - 'kinderexamens' in te stellen. Veel bondsleden vonden deze toelatingsexamens voor gymnasium en HBS op z'n minst merkwaardig, zo staat in de inleiding te lezen: 'Velen deden de toezending van

het materiaal [de kinderexamens, jd] vergezeld gaan van een hartig woordje, een ontboezeming, of een verzoek om toch vooral dit of dat és "onderhanden te nemen". De anonieme auteur onderzocht nauwgezet de talloze door leerkrachten zelf gemaakte examenopgaven, die hij als 'een monument van dwaasheid' betitelde - producten van 'pennewipprige schoolmeesters'. De naar het Bondsbestuur toegestuurde examenopgaven werden door de auteur nauwkeurig geanalyseerd en ironisch becommentarieerd. Na tientallen voorbeelden van onnodige geschiedenisweetjes, ingewikkelde rekenopgaven en onmogelijke dictees, verzuchtte de anonieme auteur: 'Welnu, de kinderexamens van 1928 hebben de fout gehad, dat er veel te veel, en steriele, onnutte kennis is gevraagd; maar bovendien, en dat is de aller-grootste fout geweest, de

vorm der opgaven was in doorsnee zodanig, dat alleen een imbecil er zich niet voor schamen zou.' De tekenaar van de duivelse, idiote schoolmeester was L.J. Jordaen (1885-1980), in die tijd een bekend illustrator van politieke spotprenten voor de linkse dag- en weekbladpers. De anonieme auteur, die uit naam van het hoofdbestuur van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers schreef, was Theo Thijssen. In 1928 legde hij vakkundig de psychologische en pedagogische meetlat langs de opgaven van de 'examen-idioten'. Hij voelde diep medelijden met de schooljongens en -meisjes die een kinderexamen moesten afleggen. Thijssen pleitte in 1928 voor directe afschaffing ervan: er diende, zo schreef hij, een nieuwe ideale 'selectiemethode' te worden gevonden. Pas veertig jaar later, in 1968, werd de Cito-toets ingesteld.

Theo Thijssen (1879-1943)

In het artikel van Peter-Paul de Baar, waarmee deze aflevering van *Lessen* begon, is de onderwijzer Theo Thijssen al voor het voetlicht gebracht. We sluiten het nummer af met foto's uit diverse perioden van het leven van deze Amsterdamse onderwijzer, vakbondsbestuurder en politicus. Zij zijn grotendeels in chronologische volgorde geplaatst, maar beginnen met een portret uit 1925, toen Thijssen de school al verwisseld had voor de vakbond. Binnen die vakbond en later ook als lid van de Tweede Kamer voor de SDAP, hield hij zich overigens voornamelijk bezig met het onderwijs, dat als een rode draad door zijn leven liep. Na zijn onderwijzersexamen in 1898 heeft Thijssen korte tijd gewerkt op een school aan de Plantage Muidergracht. In 1899, na de militaire dienstplicht kreeg Thijssen zijn eerste vaste aanstelling op een school in het Hortusplantsoen, die bezocht werd door veel joodse leerlingen. In 1905 solliciteerde hij met succes op de openbare school no. 104 in de Tweede Boerhavestraat. Daar was H. Lindeboom hoofdonderwijzer. Hier bleef hij totdat hij de school verwisselde voor de vakbond in 1921. Alleen de mobilisatie in 1914 zorgde even voor een onderbreking. De hier geselecteerde foto's van schooltaferelen zijn gemaakt op deze school no. 104.

Portret van Thijssen, omstreeks 1925

Het hele gezin Thijssen, 1916. Van links naar rechts: Theo, zonen Joop, Henk en Theo, vrouw Geertje Thijssen-Dade, dochter Geertje en moeder Alida Thijssen-Fiegggen, die bij hen inwoonde

Tijssen met het onderwijzend personeel van de School in de Tweede Boerhaavestraat, midden achter de tafel het hoofd van de school, H. Lindeboom, 1919

Tijssen met zijn laatste klas, voordat hij bezoldigd bestuurslid van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers werd. Dit was een vervolgklas, een extra klas na de zesde, 1921

Tijssen voor een strandhut in Bergen aan Zee, 1937

Tijssen met de kleindochter van H. Lindeboom op schoot